

Sjónarmið

Ein mentanardepil

Oddagrein

Mangur mundi ivast, tá Norðurlandahúsið byrjaði sitt virksemi í Føroyum. Hvussu fór tað at rigga við einum so stórum og sterkum mentanardepli í okkara litla samfelag. Men tíðin hevur ríkiliga prógvað, at eingin grund var til íva. Húsið hevur riggað framúr væl og allir føroyingar eru góðir við húsið. Her hevur at kalla alla tíðina verið eitt livandi og gróðrarrikt virksemi og breið semja man vera um, at húsið í hvussu so er tær síðstu árinu hevur livað 100% upp til forvæntningarnar og til sitt endamál.

Sum kunnugt er endamálið við húsinum at tæna føroyska mentanarlívinum og at knýta fastar og sínamlumbond millum mentanarlívið í Føroyum og Norðanland. Taka vit fyrra part av endamálinum, so duga vit illa at hugsa okkum føroyskt mentanarlív uttan Norðurlandahúsið. Føroysk list, tónleikarlív og myndlist hava í húsinum eina rammu, ið lýkur krøv til kringumstøður, ið ein annars bert finnur úti í stóru verð. Men sum kunnugt rækkur virksemi húsin langt út um hesar mentanargreinar. Húsið er samkomuhús hjá øllum Føroyum, tað hysir ráðstevnum á al-tjóða stigi og vordði víðagiti fyri sín vakurleika og sítt ríka mentanarvirksemi. Vit eiga øll at vera stolt av húsinum.

Norðurlandaráðið hevur í síni livitíð ofta skift sjónarmiðini á endamáli og arbeiði hjá ráðnum. Seinastu broytingarnar hava innført hugtakið «norðurlandsk gagn» ella «nordisk nytte» og hevur út frá hesum sett í verk eina kanning av øllum norðurlandskum stovnum. Kanningin hevur fevnt um allar síður av virkseminum og fevnir sostatt eisini um Norðurlandahúsið. Niðurstøðan er, at húsið virkar sera væl í føroyskum samanhangi, men at tað ikki er nóg «sýnligt» í norðurlandskum høpi.

Vit kenna ikki grundarlagið undir kanningini, men loyva okkum kortini, at halda, at hetta sjónarmið má byggja á veikt grundarlag. Tær royndir vit føroyingar hava, tá vit eru uttanlands ella komin í samabnd við útheimin, siga tvørturímóti, at húsið hevur ein máttmiklan profil í Norðanlandum og at húsið hevur megnað at kunna og skapa áhuga um Føroyar og føroyska mentan víða um Norðanland. Vit kundu lagt afturat, at húsið hevur megnað hetta í eini tíð, har Europa og Baltikum tykjast upptaka at kalla allan huga almenningsins og fjølmiðlanna.

Vit undrast tí eitt sindur á ein part av niðurstøðuni hjá metingarnevndini, men vit fegnast samstundis um, at nevndin mælir Norðurlandaráðnum og Norðurlandaráðharraráðnum til framhaldandi at fígga húsið og tess virksemi sum higartil.

Sosialurin

Orðasmíð

At málsliga »reinsittíðin« í Føroyum móttogis »øllum undanfarnum tíðum« bert skal hava 30 ár á baki, sum Sosialurin (m.a. 15.7.1995) leggur upp til, er saman við bróðurpartinum av tí, ið har hesi seinastu árinu hevur verið júkað um málslig evni, mest at rokna sum ein miðvís reinging av málsøguligum veruleika, skrivur Jeffrei Henriksen

Nýggj orð til nýggj evni
Sum tíðin skiftir við nýggjum síðum, nýggjum arbeiðslag, koma eisini nýggj hugtøk, sum krevja nýggj orð; og gomul orð kunnu skifta merking eins og gomul hugtøk skifta heiti. Tað vil so vera. Soleiðis var í feringafelags-tíðini, og soleiðis er ikki minni nú. Feringafelagsmennir settu sær sum eitt meinstavnhald at »taka lógvatka saman máli til frama«, tí »annaðhvørt orðið, ið nú berst á munn av kœllum og kvinnum, í útlendskum rennur.« Men mótsøðuna fingur teir alt fyri eitt harða; og hana verður dyggiliga blást liv aftur í nú, eina öld aftaná.

Undangongumenn
Tað er at undrast á, so miðvíst ið farið varð til verka at rokja málið og skapa eitt føroyskt bókmentamál, og so væl tað hóast alla mótsøðu og útspilling hevur eydnast hjá teimum mongu, sum vildu málinum væl, og hjá teimum einstøku, sum hvør á sínum serliga øki brutu upp úr nýggjum. Her er fyrst at nevna Jákup Jakobsen doktara og hansara »roynd til at skriva eitt fullfíggað føroyskt bókamál, við orðum fyri øll slík hugtøk sum hoyra til europeiska siðmenning,« sum Chr. Matras sigur í bókmentasøgu síni. Av undangongumennum á serokjum kunnu vit her nevna Rasmus Rasmussen á Háskúlanum fyri føroyskt plantufrøðimál, Jákup

Dahl fyri føroyskt kirkjómál og mállæru og seinni Hanus við Høgadalssá fyri postorð, og soleiðis kundu vit hildið fram. Úr nýggjari tíð er helst serliga at nevna Hans Debes Joensen fyri alis- og læknaføðimál, Sigurð Joensen fyri lógar-mál.

Einstøk dømi
Av øllum teimum túsundtals orðunum, sum hesa seinastu öldina og eisini fyrr enn so eru komin afturat up í tað føroyska mál-ið, kunnu vit her úr bókmentum nevna nøkur einstøk dømi, sum toluliga álitandi kann sigast um, hvør ið er komin við teimum og nær:

Fríðrik Petersen (1877): lag ('melodur')
Jóhannes Patursson (1888): stinni ('kraft')
W. U. Hammershaimb (1902): samfjød ('harmoni')
Jákup Dahl (1908): orðasmíð ('orðdanni')
R. Rasmussen (1910): sáðheri ('støvdragari')
Jákup Jakobsen (1912): sáðverja ('karantena')
Hans A. Djurhuus (1912): regnbjálvi ('regnfakki', 'regnslag')
Christian Matras (1929): nýggjyrði ('neologisma')
Rikard Long (1931): ljóðlag ('rytma')
Heðin Brú (1966): toymi (enskt 'team').

Harafurat er ein hópur av orðum, ið upprunaliga helst ikki eru at rokna sum tikið úr bókmentum, eitt

nú: røkil ('duksur')¹⁾, knarvakot ('duffel-coat')²⁾, telda ('komputari')³⁾, kardalás ('burrulás')⁴⁾.

Gomul orð
Mong orð, sum andstøðingar móti føroyskari mál-røkt vilja vera við eru nýsmíðað ella tikið úr íslendskum, eru »røttføroysk«. Úr meir enn 200-ára gomlu føroysku kvæðarðabókini hjá J. C. Svabo/Nicolai Mohr kunnu vit nevna: heilivágur, njónsnari, fróðskapur, lurkur, at byrja, at tempra, at kenna ('undirvís').

Góðtøka
Tað er og verður tann, ið málið nýtir, ið góðtøkur ella vrakar nýggjyrðini. Sostatt skuldi tað ikki verið nøkur vanlukka, um fólk royndu seg sum málsmiðir. Ónýtilig uppskot verða vrakad, men vanligu eru tað umstøðurnar, ið gera av hvussu verður. Mál-tráður varð ikki góðtikið fyri telefon⁵⁾, men hetta orðið er nú tikið upp í útvarpinum sum serligt sendingarheiti. Stríðið gekk at seta orðið sjónvarp fyri fjernsyn⁶⁾ – til vit fingur egið sjónvarp. Men hvi man eingin tykja nakrantíð hava ivast í, um eitt nú ríðluskríði⁷⁾ man vera tað rætta heitið fyri ríðluskríðið?

Mótsøða
Løgið er: Fremmand samnevi ('synonym' – t.e. orð við somu ella næstan somu merking) verða góðtikið í ymskum stíli; men av før-

oykskum tykir í mesta lagi eittans orð at skula kunna verða góðtikið fyri hvørt hugtakið.

At málsliga »reinsittíðin« í Føroyum móttogis »øllum undanfarnum tíðum« bert skal hava 30 ár á baki, sum Sosialurin (m.a. 15.7.1995) leggur upp til, er saman við bróðurpartinum av tí, ið har hesi seinastu árinu hevur verið júkað um málslig evni, mest at rokna sum ein miðvís reinging av málsøguligum veruleika.

Jeffrei Henriksen

Tilvísingar:

1. Eg oyggjar veit.
2. J. P.: Yrkingar, bls. 2 og 121.
3. Búreisngur 1/1902.
4. J. D.: Føroysk mállæra, bls. 84.
5. R. R.: Plantulæra, bls. 14.
6. J. J.: Poul Nolsøe, bls. 79.
7. H. A. D.: Barnabók.
8. Varðin IX, bls. 56.
9. Varðin XI, bls. 5.
10. Varðin XXXVII, bls. 51.
11. Jógvan við Ána í 1940-um?
12. Eldri enn tútturin í Følv 1956.
13. Jóhan Hendrik W. Poulsen 1984.
14. blaðlýsing 1985.
15. Feringatíðindi 7/1891, bls. 3.
16. Ulf Zachariasen í Útvarpi Føroya 1961.
17. Dánjal Jákup Bærentsen 1984.

I e s a r a b r ø v

Orð at enda til Jústines

Gløgur man hann vera á Sosialinum, hasin Jústines. Burtur úr øllum kjakinum um Føroyamálsdeildina hevur hann fátáð eitt einasta orð: almennaklientur. Nú kom hatta orðið so væl við. Kanska ikki heilt vælvalt, men gjørd gerð fær onga vend. Helst man Jústines eisini vera eitt sindur kedd-

ur ella firtin av, at vit ikki kunnu brúka Sosialin til ein vissan innpakning her í oynni. Men hondina á hjartað. Vit royndu. Tú kundi kanska sœkt um meira pengar á figgarlógini til politiska upplýsing. Víðka um síðurnar við føðingardagsmýndum og so roynt at skriva meira bersøgið um

tey innan flokkinn, ið hava verið frammi við nábaláklónni í 80-unum.

Men víðari. Tú kemur við infantilum humbúkki um ikki at ríða so lágt. Men fyri at koma á titt støði, so má mann gera tað, tí, sum tú sigur, so var alt ikki heilt

Framhald á síðu 3

BINGOTØLINI í dag

